

ПЕРЕТВОРЕННЯ ДОВГОПОЛУМЕНЕВОГО ВУГІЛЛЯ В НАНОПОРИСТИЙ ВУГЛЕЦЕВИЙ МАТЕРІАЛ ПРИ КАРБОНІЗАЦІЇ З ГІДРОКСИДОМ КАЛІЮ© В.О. Кучеренко¹, Ю.В. Тамаркіна², А.В. Редько³

Інститут фізико-органічної хімії і вуглехімії ім. Л.М. Литвиненка НАН України, 02160, м. Київ, вул. Харківське шосе, 50, Україна

¹ Кучеренко Володимир Олександрович, докт. хім. наук, с.н.с., зав. відділом хімії вугілля (ВХВ), e-mail: V.O.Kucherenko@nas.gov.ua

² Тамаркіна Юлія Володимирівна, канд. хім. наук, с.н.с., старш. наук. співр. ВХВ, e-mail: Tamarkina@nas.gov.ua

³ Редько Анастасія Володимирівна, провідний інженер ВХВ, e-mail: redkoav0@gmail.com

Статтю присвячено дослідженню змін супрамолекулярної і пористої структури довгополуменевого вугілля при його перетворенні в нанопористий матеріал в процесі карбонізації з гідроксидом калію при малому співвідношенні КОН/вугілля $R_{\text{КОН}} = 1,0$ г/г.

Зразки вуглецевих матеріалів (ВМ) отримували в аргоні нагріванням (4 град/хв) до заданої температури t (в межах 350-825 °С), ізотермічною витримкою 1 год; охолодженням, відмивкою від лузу та сушкою. Зразки позначено як ВМ(t). Визначено вихід ВМ та елементний склад. Супрамолекулярну структуру ВМ вивчено методом РФА (Bruker D8). Визначено міжшарову відстань у кристалітах d_{002} , висоту L_c , середній діаметр L_a і об'єм кристаліта $V_{\text{кр}}$, інтенсивність I_{002} рефлексу (002). За низькотемпературними (77 К) ізотермами адсорбції-десорбції азоту методом 2D-NLDFT-HS розраховано (програма SAIEUS) інтегральні та диференціальні залежності площі питомої поверхні $S_{\text{ДФТ}}$ (м²/г) та об'єму пор V (см³/г) від середнього діаметру пор (D , нм). З них розраховано об'єми ультрамікропор ($V_{\text{умі}}$), супермікропор ($V_{\text{смі}}$) та мікропор ($V_{\text{мі}}$). Загальний об'єм пор обчислений за кількістю азоту, адсорбованого при відносному тиску $p/p_0 \sim 1,0$. Аналогічно визначено питомі поверхні ультрамікропор ($S_{\text{умі}}$), супермікропор ($S_{\text{смі}}$) та мікропор ($S_{\text{мі}}$).

Встановлено, що в умовах лужної карбонізації з КОН довгополуменеве вугілля перетворюється у ВМ з виходом 45,3-70,2 %, питомою поверхнею до 1530 м²/г та загальним об'ємом адсорбуючих пор до 1,091 см³/г. З підвищенням температури вміст вуглецю ВМ знижується з 77,2 % до 71,3 % (при 500 °С), а потім зростає до 85,9 % (при 825 °С). Вміст кисню зростає до максимального при 500 °С за рахунок реакцій, в яких КОН є донором О-атомів, а потім знижується внаслідок термодеструкції функціональних груп та конденсаційних реакцій, які збільшують розміри поліаренів вторинного каркасу ВМ та утворюють між ними одинарні $C_{ar}-C_{ar}$ зв'язки. Основні зміни супрамолекулярної структури відбуваються вище 400 °С та ведуть до збільшення d_{002} з 0,407 нм до 0,446 нм, зменшення L_c з 0,872 нм до 0,699 нм та зростання розмірів поліаренів L_a з 1,46 нм до 3,30 нм. Судячи зі зменшення інтенсивності I_{002} в ~ 3 рази, вміст кристалітів зі зростанням температури суттєво зменшується, а ступінь аморфності просторового каркасу ВМ зростає. Знайдено, що термоініційовані реакції вугілля з КОН формують переважно пори з $D \leq 5$ нм. Зі зростанням температури загальний об'єм пор та об'єм мікропор монотонно збільшуються. Величини $V_{\text{умі}}$ та $V_{\text{смі}}$ зростають до 600 °С, а при 600-825 °С об'єм $V_{\text{умі}}$ знижується, оскільки ультрамікропори ($D \leq 0,7$ нм) трансформуються в супермікропори ($D = 0,7-2,0$ нм) за рахунок вигорання стін пор. Частка об'єму ультрамікропор максимальна (23,9%) у зразка ВМ(600). Частка питомої поверхні ультрамікропор максимальна (56,3 %) у ВМ(500). Частка поверхні мікропор є домінуючою (92,6-97,0 %) у ВМ, отриманих при $t \geq 450$ °С. Розподіли об'єму та питомої поверхні пор характеризується максимумами, які відповідають субнанопорам з $D \leq 1$ нм, супермікропорам та мезопорам з $D = 3-5$ нм. Для зразків ВМ, отриманих при 450-750 °С, максимумами супермікропор відсутні, але їх утворення відбувається. Визначено, що найбільш мікропористі ВМ утворюються при 785-825 °С і характеризуються питомою поверхнею 1514-1522 м²/г, об'ємом пор 1,047-1,091 см³/г та поверхнею мікропор 1415-1443 м²/г, що складає не нижче 93 % загальної поверхні.

Ключові слова: довгополуменеве вугілля, лужна обробка, карбонізація, вуглецевий матеріал, супрамолекулярна структура, пористість.

Автор для листування Ю.В. Тамаркіна, e-mail: tamarkina@nas.gov.ua

*****